

Аграрен университет – Пловдив, Научни трудове, т. LIX, кн. 3, 2015 г.
Юбилейна научна конференция с международно участие
Традиции и предизвикателства пред аграрното образование, наука и бизнес
Agricultural University – Plovdiv, Scientific Works, vol. LIX, book 3, 2015
Jubilee Scientific Conference with International Participation
Traditions and Challenges of Agricultural Education, Science and Business

**РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В
БЪЛГАРИЯ
STATE OF DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES TO ORGANIC
AGRICULTURE IN BULGARIA**

**Владислав Попов*, Анна Карова
Vladislav Popov*, Anna Karova**

Аграрен университет – Пловдив
Agricultural University – Plovdiv

*E-mail: vpopov_bg@yahoo.com

Abstract

In recent decades, organic farming is becoming more and more popular among farmers and consumers worldwide as a result of its contribution to the protection of the environment and biodiversity and the provision of high quality and healthy food products. Its importance is underlined by the fact that it ranks among the official quality schemes in EU agriculture. Organic farming is defined as a priority sector in Bulgaria, as well. In this article indicators of trends in organic farming are commented, and the benefits of its implementation and opportunities for rural development. Successful examples and the main factors contributing to the increase in biological areas and the number of organic farms in Bulgaria are analyzed.

Key words: Organic farming, agroecology, sustainable development.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия биологичното земеделие става все по-популярно сред фермери и потребители в световен мащаб благодарение на приносите си към опазването на околната среда, биоразнообразието и осигуряването на качествени и здравословни хранителни продукти. Биологичното земеделие има пряко и косвено благоприятно влияние за стабилизиране на екосистемите, за запазване и възстановяване на природните ресурси, за развитие на селските райони и предотвратяване на процеса на изоставяне на земите. Биологичното земеделие води и до стабилизиране на доходите на земеделските стопани чрез навлизане на нови, развиващи се пазари на здравословни хранителни продукти. Характерна особеност на биологичното земеделие е, че то се осъществява при спазване на строги правила и стандарти.

Световни тенденции в развитието на биологичното земеделие

По данни на FIBL към 2013 г. 43.1 милиона ха земеделски земи са стопанисвани по биологичен метод от над 2 000 000 фермери. Районите с най-големи биологични площи са Океания (17.3 млн. ха или 40% от световните биологични площи), Европа (11.5 млн. ха или 27% от световните биологични площи) и Латинска Америка с 6.6 млн. ха, представляващи 18%. В сравнение с 2012 г. се отбелязва растеж с 6% или общо 6 млн. ха, което се дължи главно на значителното увеличаване на биологичните площи в Австралия. Страната с най-голям дял на биоземеделие в света е Фолкландски острови с 36.3%, следвана от Лихтенщайн – с 31%, и Австрия – с 19.5%. В световен мащаб страните с най-голям брой биологични фермери са Индия, Уганда и Мексико.

В Европа към края на 2013 г. 11.5 млн. ха обработваеми земи (или 2.5%) са биологични и стопанисвани от над 300 000 фермери. За Европейския съюз тези цифри са съответно 10.2 млн. ха (или 5.7%) и над 260 000 фермери. Европейските страни с най-големи биологични площи са Испания, Италия, Франция и Германия. Осем страни имат повече от 10% биологични площи – Лихтенщайн, Австрия, Швеция, Швейцария, Естония, Чехия, Латвия и Италия. В сравнение с 2012 г. биологичните площи нарастват с 0.4 млн. ха. Размерът на европейския пазар на биологични продукти и храни достига 24.3 млрд. евро (22.2 млрд. евро за ЕС). За 2013 г. най-големи са пазарите на биологични продукти в САЩ (24.3 млрд. евро), Германия (7.6 млрд. евро), Франция (4.4 млрд. евро), Китай (2.4 млрд. евро). Налице е стабилна тенденция към растеж както на биологичните площи и броя на биологичните фермери, така и на световните пазари. Основните фактори за това позитивно развитие са силното потребителско търсене на биологични продукти и храни, законовата защита, разработените частни стандарти, подкрепата чрез мерки от Общата селскостопанска политика.

Биологичното земеделие в България – нормативна рамка

Първи стъпки за въвеждане и популяризиране на биологичното земеделие в България са направени през 1987 г. със създаването на Агроекологичния център към Аграрния университет – Пловдив. Там са разработени и първите български стандарти за биологично земеделие, като за основа са използвани базисните стандарти на Международната федерация на движенията за биологично земеделие IFOAM. През 1999 г. влиза в сила Наредба 15 за биологичното производство на земеделски и хранителни продукти и неговото означаване върху тях, която е първият нормативен акт на Република България в областта на биологичното земеделие. При хармонизиране на националното законодателство с европейското разпоредбите на Регламента на Съвета (ЕИО) за биологично производство на земеделски продукти и означаването му върху земеделските продукти и храни – ЕЕС 2092/91, се транспонират съответно в Наредба 22/2001 за биологичното производство на растения, растителни продукти и храни с растителен произход и неговото означаване върху тях и Наредба

35/2001 за биологичното отглеждане на животни и биологично производство на животински продукти и храни с животински произход и неговото означаване върху тях.

След приемането на Република България за член на ЕС в нашата страна се прилага директно европейското законодателство. Към момента актуалните регламенти са Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета от 28 юни 2007 г. относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти и за отмяна на Регламент (ЕИО) № 2092/91; и прилагания Регламент (ЕО) № 889/2008 на Комисията от 5 септември 2008 г. за определяне на подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти по отношение на биологичното производство, етикетирането и контрола; и последващите изменения и допълнения. В България биологичното земеделие се определя като една от схемите по качество в областта на земеделието заедно със схемите за земеделски продукти и храни със защитени географски означения и храни с традиционно-специфичен характер в Закона за прилагане на Общата организация на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз (ЗПООПЗПЕС). Доверието на производителите и потребителите в биологичните продукти и храни се гарантира от системата за контрол и сертификация. Контролът за спазване на правилата на биологичното производство в България се осъществява от контролиращи лица. Контролиращите лица са местни и чуждестранни лица – търговци по смисъла на Търговския закон или на законодателството на държава членка на ЕС, или на държава – страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, и получили разрешение от министъра на земеделието и храните.

Към настоящия момент в България има 11 контролиращи лица, получили разрешение от министъра на земеделието и храните за осъществяване на тяхната дейност и акредитирани в съответствие със стандарт EN/ISO 17065:2012 Общи изисквания към органите по сертификация на продукти. Министерството на земеделието и храните поддържа и официална база данни за биологичните производители, преработватели и търговци на биопродукти и храни, и контролиращите лица.

Конкретните правила за производство и функциониране на системата за контрол и сертификация са въведени чрез Наредба № 1 от 7 февруари 2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетиране и контролът върху производството и етикетирането. Развитието на законодателството от началото на 90-те години на миналия век до днешни дни допринася значително за защита на правата на потребителите, предотвратява несправедливата конкуренция между фермерите и осигурява общи и унифицирани стандарти за производство, означаване и търговия на биологични продукти в ЕС. Тъй като законодателството непрекъснато се развива и е много динамично, през 2017 г. се очаква нов регламент за биологичното земеделие. Предстоящите

изменения, предложени от ЕК, си поставят три основни цели – поддържане на доверието на потребителите, поддържане на доверието на производителите, улесняване на прехода на фермерите към биологично земеделие.

Развитие на биологичното земеделие в България

Биологичното земеделие е важен приоритет в политиката за развитие на земеделието в Република България и един от акцентите на Общата селскостопанска политика за периода 2014–2020 г. Насърчаването на земеделските производители за преминаване към или за поддържане на биологично земеделие допринася едновременно за: опазване на околната среда – укрепва агроекосистемите, опазва биоразнообразието и предоставя възможност на бъдещите поколения да се възползват от съхранената природа; производство на здравословни храни – тази форма на земеделие отговаря на нуждите на нарастващия брой потребители, тъй като използва безопасни и прозрачни методи на производство; социален ефект – създава заетост в селските райони и повече работни места в сравнение с конвенционалното земеделие. Държавната политика на Република България по отношение на биологичното производство се осъществява от Министерството на земеделието и храните, което гарантира спазването на изискванията на Регламент (ЕО) 834/2007 и съответните регламенти за изпълнение. По данни на МЗХ към края на 2013 г. общият брой на регистрираните в България биологични производители, преработватели и търговци е 3123 (в тази цифра не е включен броят на подизпълнителите), което е с около 1000 оператора повече от предходната 2012 г.

Статистиката показва, че броят на операторите в система на контрол през 2013 г. се е увеличил над 6 пъти спрямо 2009 г., годината от която се прилага новото европейско законодателство в областта на биологичното земеделие. В сравнение с 2006 г. – годината преди членството на България в ЕС, увеличението на операторите в система на контрол е около петнадесет пъти (фиг. 1).

През 2013 г. площите в система на контрол (площи в период на преход и площи, преминали периода на преход) достигат 56 287. 05 ha, като тук не се включват сертифицираните екологично чисти райони, от които се събират диворастящите култури – гъби, билки и горски плодове (табл. 1). От биологичното растениевъдство най-предпочитани от земеделските производители са трайните насаждения, техническите култури и зърнено-житните култури (табл. 2). Нараства интересът и към групата на орехоплодните видове – орехи, лешници, бадеми и кестени, както и към лозята. Основен фактор за развитието на биологичното лозарство и по-специално отглеждането по биологичен начин на винени лозя е влизането в сила през 2012 г. на Регламент за изпълнение (ЕС) № 203/2012 на Комисията от 8 март 2012 г. за изменение на Регламент (ЕО) № 889/2008 за определяне на подробни правила за прилагането на Регламент (ЕО) № 834/2007 на Съвета във връзка с подробни правила относно биологичното вино. Новият

регламент започна да се прилага за реколта 2012, като на производителите на вино от биологично грозде е позволено да използват термина биологично вино върху етикетите си. Предимствата на новите правила за производство на биологично вино са свързани с ясното разграничаване на използваните практики при производство на биологично вино от биологично грозде и дават гаранции на потребителя.

Фиг. 1. Брой оператори в система на контрол за периода 2009–2013 г.

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите лица на биологичното производство

През 2013 г. се наблюдава изключително увеличение на площите с постоянни ливади и пасища – около 7500 ha повече в сравнение с 2012 г. – 7957 ha за 2012 г. и 15 476 ha за 2012 г. Увеличението на тези площи се дължи на засиления интерес от страна на фермерите към биологичното животновъдство. В биологичното животновъдство продължава да се наблюдава положителна тенденция, като се отглеждат основно говеда, овце, кози и пчели.

Финансова подкрепа на биологичното земеделие

От началото на 90-те години, с влизането в сила на законовата регламентация на биологичното земеделие в ЕС и официалното му признаване като специфична система на земеделие, стартира и финансовото подпомагане чрез агроекологични мерки, а по-късно – и в рамките на Общата селскостопанска политика на ЕС и Програмите за развитие на селските райони.

Таблица 1. Брой оператори (производители, преработватели, търговци) и площи в биологичното производство за периода 2009–2013 г.

	2009	2010	2011	2012	2013
Брой оператори в биологичното производство	476	820	1054	2016	3123
Общо култивирани площи (ha)	8163	20 320	20 618	30 106	37 906
Постоянни ливади и пасища (ha)	1843	3611	4491	7957	15 476
Свободна земя/угар (ha)	1783	1716	1513	2315	2905
Всичко площи в система на контрол (в преход и преминали прехода) (ha)	11 789	25 647	26 622	40 378	56 287
Диворастящи култури* (ha)	401 425	546 195	543 655	473 941	678 025

*Диворастящите култури – гъби, билки и горски плодове, се събират от сертифицирани, екологично чисти райони, но площите не са култивирани и не се включват в графа „Всичко площи в система на контрол“

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите лица на биологичното производство

Таблица 2. Площи на земеделски култури, отглеждани по биологичен начин, ha, за периода 2012–2013 г.

Вид култури	Площи в преходен период (ha)		Площи, преминали периода на преход (ha)		Общо площи (ha)	
	2012 г.	2013 г.	2012 г.	2013 г.	2012 г.	2013 г.
Зърнено-житни култури, вкл. ориз	4771	5040	2761	2629	7532	7669
Технически култури общо в т.ч. маслодайна роза (<i>Rosa damascena</i>)	5231 769	6090 767	2678 375	3246 821	7909 1144	9336 1588
Пресни зеленчуци, пъпеши, ягоди, култивирани гъби (общо)	654	737	767	300	1421	1037
Трайни насаждения	8733	12 649	2226	4235	10 959	16 884
Постоянни ливади и пасища	4903	12 517	3054	2959	7957	15 476
Фуражни култури от обработваеми земи (култури за зелено)	1593	1826	451	1055	2044	2881
Свободна земя/Угар	1958	2169	357	736	2315	2905

Източник: МЗХ, въз основа на данни от годишните доклади на контролиращите лица на биологичното производство

Първата финансова подкрепа за биологичните фермери в България беше осъществена в рамките на предприсъединителната програма САПАРД и беше съпроводена с множество проблеми, които към онзи момент доведоха до обезсърчаване на биологичните фермери.

След приемането на България в Европейския съюз и прилагането на мярка 214 "Агроекологични плащания" от ПРСР 2007–2013 в резултат на натрупания опит успешно се приложиха две подмерки – биологично растениевъдство и биологично пчеларство. Тази финансова подкрепа е един от основните фактори за значителното увеличаване както на броя на стопанствата, така и на площите, управлявани по биологичен метод.

През настоящия програмен период 2014–2020 г. продължава подпомагането на биологичното земеделие – с по-високи ставки и чрез отделна мярка *Биологично земеделие*, което още веднъж подчертава приоритетния статус на биологичното земеделие.

Предвиденият годишен размер на плащанията за преминаване към биологично земеделие (периода на преход) е, както следва: за полски култури, включително фуражни – 284 евро/ha; постоянно затревени площи – 128 евро/ha; трайни насаждения, лозя и маслодайна роза – 736 евро/ha; ароматни и медицински растения – 515 евро/ha; зеленчукови култури – 575 евро/ha; за пчелни семейства – 35 евро/пчелно семейство; едри преживни животни (говеда и биволи), отглеждани за мляко – 230 евро/ha; едри преживни животни (говеда и биволи), отглеждани за месо – 160 евро/ha; дребни преживни животни (овце и кози), отглеждани за комбинирано производство (мляко и месо) – 122 евро/ha.

Тези средства се изплащат на земеделските стопани за периода на преход, който продължава две или три години в зависимост от дейността и отглежданите видове растения и животни.

Самият преходен период започва от датата на подписване на договор за контрол и сертификация с контролиращо лице, получило разрешение за осъществяване на своята дейност от министъра на земеделието и храните. След изтичане на преходния период годишният размер на плащанията за биологично земеделие е, както следва: за полски култури, включително фуражни – 168 евро/ha; постоянно затревени площи – 112 евро/ha; трайни насаждения, лозя и маслодайна роза – 557 евро/ha; ароматни и медицински растения – 405 евро/ha; зеленчукови култури – 399 евро/ha; за пчелни семейства – 25 евро/пчелно семейство; едри преживни животни (говеда и биволи), отглеждани за мляко – 77 евро/ha; едри преживни животни (говеда и биволи), отглеждани за месо – 63 евро/ha; дребни преживни животни (овце и кози), отглеждани за комбинирано производство (мляко и месо) – 90 евро/ha. Не се предоставя плащане по настоящата мярка за парцели от блока на земеделското стопанство, които са оставени в угар.

Очаква се мярката да има положителен ефект и принос към устойчивото развитие на селските райони, като допринесе за околната среда и смекчаването на последиците от изменението на климата и подкрепата на малки и средни ферми, повечето от които са семейни.

Основни фактори за развитие на биологичното земеделие в България

Като се имат предвид многостранните приноси на биологичното земеделие към устойчиво управление на природните ресурси, спазване на високи стандарти за качество и безопасност на храните, хуманно отношение към животните, осигуряване на заетост и развитие на селските райони, неговото бъдеще като специфичен сектор в земеделието е несъмнено.

За въвеждането, популяризирането и получените резултати допринасят и усилията на учени, изследователи, неправителствени организации, консултантски организации, структурите на Министерството на земеделието и храните.

През последните двадесет години е проведена много активна кампания за популяризиране на биологичното земеделие както сред потребителите, така и сред фермерите. Проведени са редица открити дни, включително за демонстрация на практики от биологичното земеделие и дегустация на биологични продукти. Създадени са моделни биоферми, фермерски пазари и магазини. Изведени са редица семинари и курсове за обучение относно философията и практиките на биологичното земеделие, поддържането на почвеното плодородие, стратегиите за растителна защита, нормативната уредба и стандартизация, системата за контрол и сертификация.

В Аграрния университет – Пловдив, е създадена единствената в България специалност *Биологично земеделие* за ОКС “Бакалавър” и ОКС “Магистър”. Разработени са докторски дисертации, дипломни работи, технологии за производство, учебни помагала, наръчници в помощ на биологичните фермери.

Създаден е от МЗХ официален регистър на биопроизводителите, достъпен в интернет среда и актуализиран в реално време, като по такъв начин се осигурява своевременно актуална информация за състоянието на биологичното земеделие в България.

В резултат на международни проекти са идентифицирани възможности за успешно съчетаване на биологичното земеделие с туристически дейности и дейности по опазване на околната среда. Един от позитивните примери е българо-холандският проект *Новото тракийско злато*, реализиран в района на Източните Родопи.

Въпреки посочените положителни тенденции и съществуващите добри перспективи за развитието на биологичното земеделие в България, налице са и някои слабости, за преодоляването на които следва да се продължава с активна дейност.

Все още са недостатъчни познанията относно практиките на биологичното земеделие и тяхното разпространение сред фермерите.

Недостатъчен е асортиментът на биологични продукти, предлагани на пазара. Сред тях преобладават такива, произведени извън България, което не съответства на една от целите на биологичното земеделие, а именно

добавяне на стойност към местното производство и подкрепа на локалните пазари.

Недостатъчно развити са връзките на фермерите с консултантите и науката.

Необходимо е фокусиране върху агроекологичните иновации с цел насочване на земеделието към устойчиви практики. От важно значение е запълването на празнината между науката и практиката чрез окуражаване на различните участници в системата за производство на земеделски продукти и храни – фермери, научни работници, консултанти, предприемачи – да споделят идеи и опит, да предлагат и прилагат иновативни решения на съществуващите проблеми и предизвикателства, и внедряване на научните резултати в практиката.

REFERENCES

- Razvitie na biologichното zemedelie v Bulgaria. MZH. Sofia, 2014. 17 str.
Willer, Helga and Julia Lernoud (Eds.), 2015. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2015. FiBL-IFOAM Report. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn.